

2 pav. Apkasų Varluvoje laužyta linija iš Š. G. Zabielos nuotr.

Fig 2. Jagged trench line in Varluva from the N.

miške dar labiau į P, abipus autostrados Vilnius–Klaipėda rodo esant kelias gerai išlikusias apkasų eiles.

Į Š nuo Romaškių **Varluvos** kaimo žemėje irgi yra palyginti gerai išlikusi apie 270 m ilgio apkasų su betoninėmis slėptuvėmis linija, apaugusi lapuočiais medžiais ir krūmais. Geriau išlikusioje apkaso atkarpoje matyti, kad jis yra apie 5 m į ilgį ir 2–3 m į gylį stačiais kampais laužytos linijos (2 pav.). 1935 m. Romaškiuose apkasai jau buvo „labai apgriuvę ir apaugę krūmais“ (*LCVA*, f. 929, ap. 3, b. 933, p. 25k).

2021 m. Kauno tvirtovei priklausiusių išorinių įtvirtinimų Ramučių–Davalgonių miško ir Romaškių–Varluvos ruožuose tyrimai parodė, kad čia buvę įtvirtinimai daug kur sunaikinti ir kultūros vertybės požymius praradę. Išlikusias žemės paviršiuje matomas jų dalis reikia įvertinti visame Kauno tvirtovės įtvirtinimų kontekste ir tik pagal tokį vertinimą priimti sprendimus dėl jų apsaugos. Sunaikintų įtvirtinimų vietose vykdant statybos, infrastruktūros tiesimo ar kitokius žemės kasimo darbus pakanka jas fiksuoti.

Traces of WWI trenches around the Ramučiai and Romaškiai villages

In 2021, a 50 m² trench was excavated at the construction site of the future gas pipeline, situated in Ramučiai village, east of Kaunas. The shallow (30 cm) cut of a WWI-period trench was identified in the sterile soil (Fig. 1). The fill of this cut contained iron wire and cement grout. The trench was dug in 1916–1917 by the German army. Previous surveys of the surroundings of the Ramučiai and Romaškiai villages (central Lithuania, Kaunas district) identified the somewhat better-preserved remains of these fortifications (Fig. 2), including concrete shelters.

Klaidas Perminas

Pikelių Švč. Trejybės bažnyčia

2021 m. kovo 16–20 d. buvo atliekami detalieji tyrimai Pikelių Švč. Trejybės bažnyčios statinių komplekso Švč. Trejybės bažnyčios (UK 1504) (Mažeikių r., Židikų sen., Tvenkinio g. 3) viduje aptiktame rūsyje. Bendras ištirtas plotas sudaro apie 12,25 m². Archeologinių tyrimų tikslas buvo visiškai atidengti iki pusės

smėlio ir žvyro sluoksniu užpiltą rūsio patalpą, nustatyti, ar yra išlikęs palaidojimas (palaidojimai), identifikuoti kitus palaidojimo pėdsakus – palaikų dalis ir daiktines liekanas (karstus, jų dalis, įkapes ir pan.), nustatyti kapavietės chronologiją. Archeologinių tyrimų metu aptikus žmonių kaulų, atlikti antropologinius tyrimus, o jų duomenis pateikti archeologinių tyrimų ataskaitoje. Pikelių bažnyčia rašytiniuose šaltiniuose minima nuo XVI a., ji ne kartą perstatyta ir renovuota. Gali būti, kad dabartinė bažnyčia stovi toje pačioje vietoje, kur 1636 m. buvo pastatyta naujoji parapinė bažnyčia. Istorikas Povilas Šverebas mini dabartinėje bažnyčioje rastą lentelę su užrašu *Anno Dom 1636 K.Pr. Aejtowitcz*. Hipotetiškai galima spėti, jog Švč. Marijos Sopulingosios altorius, po kuriuo aptiktas tirtas rūsys, įrengtas XVIII a. II pusėje, nes ant jo yra užrašas: *Altorus Motinos Sopolingos ira pundowotas metu 1759 par kunigą Kazimiera Kleimowiczo Altaristes*.

Pirmieji ir vieninteliai iki 2021 m. žvalgomieji tyrimai Pikelių bažnyčios aplinkoje vykdyti 2019 m. (M. Dubinskaitė-Šmigelskienė). Tyrimų metu iškasti du 1 m^2 dydžio šurfai, ištirtas bendras 2 m^2 plotas. Bažnyčios pamatai mūryti iš skaldytų akmenų, tarpusavyje rištų nedideliu kiekiu kalkinio skiedinio arba visai be rišamosios medžiagos. Pamatai įgilinti 50–60 cm nuo dabartinio žemės paviršiaus. Prie bažnyčios pamatų fiksuotas iki 60 cm perkasto smėlio kultūrinis sluoksnis, kuriame neaptikta jokių datuojančių radinių. Sprendžiant pagal tirto šurfo 1 duomenis, prie bažnyčios pamatų ir šventoriuje galima rasti palaidojimų.

2021 m. vykdytų detaliųjų tyrimų metu visiškai išvalyta įėjimo į rūsį dalis – laipteliai (7 pakopos) ir paties rūsio patalpa (apie 9 m^2 ploto). Rūsio grindys, sienos ir lubos mūrytos iš raudonų plytų, yra kelios nišos (1 pav.). Rūsyje fiksuotas supiltinis iki 90 cm storio sluoksnis,

1 pav. Pikelių Švč. Trejybės bažnyčios rūsys po archeologinių tyrimų. K. Permino nuotr.

Fig. 1. The burial vault of Pikeliai St. Trinity after archaeological excavations.

2 pav. Rūsyje atrasta kokarda. K. Permino nuotr.

Fig. 2. Cockade discovered in the vault.

0 5 cm

datuojamas XX a. pabaiga. Šio supiltinio sluoksnio apatinėje dalyje iki 50 cm nuo rūsio grindų aptikta pavienių radinių – kelios vėlyvos glazūruotos molio ir stiklo šukės, žibalinės lempos dalis, XIX a. II pusei – XX a. pradžiai būdingo prūsiško karinio šalmo kokarda (2 pav.), geležinė vinis, neaiškios paskirties geležinė detalė. 10–20 cm virš rūsio grindų, ties rūsio Š siena atidengta neanatomine tvarka gulėjusių mažiausiai keturių žmonių kaulų koncentracija. Radiniai datuojami XIX a. II puse – XX a. pradžia. Rūsį rekomenduojama įtraukti į Pikelių Švč. Trejybės bažnyčios vertingųjų savybių sąrašą bei pritaikyti lankymui suinteresuotiems asmenims.

Pikeliai St. Trinity church

In 16–20 March 2021, detailed archaeological excavations were carried out in the St. Trinity Church building complex in Pikeliai, inside the newly discovered vault of the St. Trinity Church (Tvenkinio Str. 3, Pikeliai, Mažeikiai district). The total area excavation area was around 12.25 m². The aims of the excavation were: to fully remove the sand and gravel fill from the vault; to determine if any burials were present; to identify any other evidence of burials, namely disturbed human remains or associated artefacts (coffins or their parts, and so on); and to determine the chronology of the burial(s). The interior of the vault was completely emptied, i.e., both the chamber and the stair area (Fig. 1). The bulk of the chamber contained a late-20th-century fill (up to 90 cm thick). However, the lower part, up to 50 cm from the vault floor, contained some scattered artefacts, namely a few glazed pottery and glass shards, part of a kerosene lamp, a 19th-century cockade of a Prussian military helmet (Fig. 2), an iron nail, and an iron object of unknown purpose. The finds date from the second half of the 19th to the early 20th century. There was a cluster of non-articulated bones of at least four individuals, situated 10–20 cm above the vault floor, by the N wall.

Justinas Račas, Jon Seligman, Zenonas Baubonis

Vilniaus Didžiosios sinagogos liekanų tyrimai

Vilniuje, sklype Vokiečių g. 13A ir Žydų gatvėje atlikti čia iki 1957 m. stovėjusios Didžiosios sinagogos statinių liekanų (UK 41887) detalieji tyrimai. Didžiosios sinagogos kompleksą 2011 m. pradėjo tirti Z. Baubonis ir M. Mačiulis (*ATL 2011 metais*, 2012, p. 295–302), 2015 m. komplekso teritorijoje bei aplinkoje geofizinius tyrimus atliko M. Daubaro, J. Seligmano ir Z. Baubonio vadovaujama komanda (*ATL 2015 metais*, 2016, p. 564), kuri nustatė būsimų tyrimų perspektyviausias vietas. 2016 m. tyrimų metu tikslinti ankstesnių metų geofiziniais tyrimais surinkti duomenys, aptikti pirčių pastato pamatai (*ATL 2016 metais*, 2017, p. 217–220). 2017 m. ta pati tyrėjų grupė toliau tyrė pirčių pastato struktūras, aptiko dviejų ritualinių vonių – mikvių liekanų (*ATL 2017 metais*, 2018, p. 256–258). 2018 m. S. Širvydaitė, J. Seligman, Z. Baubonis ir J. Račas atliko archeologinius tyrimus, kurių metu darant išpjovas siekta nustatyti anksčiau šioje vietoje stovėjusių pastatų dydžius, išorines sienas ir struktūras (*ATL 2018 metais*, 2019, p. 272–276). 2019 m. G. Zabiela, J. Račas ir J. Seligman ištyrė 6 bendro 167,5 m² dydžio perkasas – plotus. Fiksuotas iki 2,6 m storio kultūrinis sluoksnis su griuvenomis, suformuotas XX a. sinagogos pastatų griovimo bei vėlesnio paviršiaus niveliavimo darbų metu. Ištirtose perkasose aptikti Š, V ir P buvusios sinagogos pastato kampai, patikslinta jo PR priestato sienos vieta bei jos konstrukcija, aptiktos dviejų įėjimų į sinagogą vietos (*ATL 2019 metais*, 2020, p. 208–211). 2020 m. E. Šatavičė ir J. Račas ištyrė 4 perkasas, kurių bendras plotas 44,84 m² (*ATL 2020 metais*, 2021, p. 344–347). Daugiausia fiksuoti XX a. sinagogos pastatų griovimo bei vėlesnio paviršiaus niveliavimo darbų metu suformuoti griuvenų sluoksniai su pavieniais XIX–XVIII a. radiniais. Tik perkasos 17 centrinėje dalyje aptiktas iki 1 m storio XVI–XVIII a. datuojamas archeologiškai vertingas kultūrinis sluoksnis. Tyrimų metu lokalizuota M. Staršūno bibliotekos vieta, taip pat nustatyta buvusi Žydų gatvės eiga ir jos lygis. Aptikti grindinių fragmentai patikslino